

دکترین جنگ با یهود در اندیشه و سیره عملی امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

بر اساس آیه ۵ سوره حشر

سجاد دیداری حسین آبادی^۱

چکیده

مسائل مربوط به جنگ و صلح همواره از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده‌اند. یکی از موضوعات مهم در این زمینه دکترین جنگ با یهودیان صهیونیست به عنوان جنگ افروزترین و خشن‌ترین گروه جنگ طلب در عصر کنونی است. پژوهش حاضر به روش توصیفی، تحلیلی به استنباط دکترین جنگ با یهود از آیه ۵ سوره حشر و هماهنگی اندیشه و سیره عملی امام خامنه‌ای (مدظله العالی) با آموزه‌های این دکترین پرداخته است. هدف از پژوهش حاضر، تبیین دکترین جنگ در مواجهه با یهود و هماهنگی تدابیر اتخاذ شده توسط امام خامنه‌ای (مدظله العالی) با دکترین قابل استنباط از آیه است که در این صورت تدابیر معظم‌له از تدابیر یک فرمانده فراتر رفته و به مثابه حکم قطعی قرآن تلقی خواهد گشت و نوع اطاعت پذیری آحاد امت و به خصوص خواص نیز باید در همین سطح تعریف و تحقق گردد. یافته‌ها حاکی از آن است که قطع شریان‌های حیاتی، پشتیبانی رسانه‌ای از عملیات نظامی، لزوم مقابله با جنگ رسانه‌ای دشمن، لزوم مراجعه مسلمانان به رسانه معتبر و استفاده از جنگ روانی بر علیه دشمن یهودی از مهمترین مؤلفه‌های دکترین ارائه شده در آیه به شمار آمده است.

واژگان کلیدی: یهودیان، سوره حشر، قرآن، آیت الله خامنه‌ای.

^۱ استاد حوزه و دانش دانش پژوه سطح چهار مؤسسه تفسیر و علوم قرآنی امام خمینی (ره) استان فارس.

مقدمه

در طول تاریخ، مسلمانان همواره با چالش‌های مختلفی از سوی دشمنان خود مواجه بوده‌اند. یکی از مهم‌ترین این دشمنان، یهودیان سرکش و فاسق بوده‌اند که در زمان پیامبر اسلام [و پس از آن به مقابله با مسلمانان پرداخته‌اند. دفاع از کیان دین، جزء جدایی‌ناپذیر هویت اسلامی هر مسلمانی بوده و هست؛ اما نحوه دفاع مسلمانان، نوع ادوات نظامی به کار گرفته شده، نحوه استفاده از آنها و میزان شدت عمل نسبت به دشمن و ...، به میزان زیادی بستگی به این دارد که دشمن شما کیست؟ چه اهدافی دارد؟ و در صورت تسلط بر شما به چه میزان برای شما زیان‌بار خواهد بود؟ بعد از یافتن پاسخ این سؤالات است که می‌توان دکترین نظامی را طراحی و براساس آن اقدام نمود. شناخت دقیق دشمن و نحوه مواجهه با آن، از آن جهت اهمیت ویژه‌ای دارد که در اسلام، به جنگیدن عادلانه سفارش زیادی شده است که آیه ۱۹۰ سوره بقره و آیه ۸ سوره مائده نمونه‌ای از آنها است. همچنین در قرآن به برخورد قاطعانه و شدید در مقابل آن دسته از دشمنان اسلام که دشمنی زیاد و خشن و خطرناکی با مسلمانان دارند نیز تأکید شده است (تحریم: ۹). خداوند، یهودیان را به عنوان شدیدترین دشمنان مؤمنان معرفی کرده است (مائده: ۸۲). کشتن انبیاء (نساء: ۱۵۵)، تحریف کتاب‌های آسمانی و تحریف بیانات رسول گرامی اسلام (بقره: ۷۵-۷۹)، برخورداری از خوی استکبارگری (بقره: ۸۷)، عهدشکنی (بقره: ۱۰۰)، قساوت قلب (بقره: ۷۴)، نژادپرستی (مائده: ۱۸- بقره: ۸۰، ۱۱۱)، از جمله خصوصیات این دشمن به شمار می‌آید. خداوند در قرآن در آیات متعددی به فاسق بودن این گروه از یهود تصریح کرده (بقره: ۵۹- مائده: ۲۵) و علاوه بر تهدید به عذاب اخروی، آنان را به خزی در دنیا نیز مبتلا کرده (بقره: ۵۴- مائده: ۲۶ و...) و یا وعده داده (بقره: ۸۵- بقره: ۱۱۴، مائده: ۳۳ و...) است. یهودیان معاند با اسلام، دشمنانی هستند که در صورت تسلط بر دیگران، از هیچ فسادی دریغ نخواهند ورزید (مائده: ۶۴). ضررهای مفسدان در زمین، تنها شامل اهل مسلمانان نشده بلکه بشریت از فساد آنان در امان نخواهند ماند. از این روی، به جهت خاص بودن این گروه از دشمنان، باید دکترین نظامی خاصی نیز در مواجهه با آنان وجود

داشته باشد. آیه ۵ سوره حشر که در هنگامه جنگ با بنی نضیر نازل شده است، می تواند الگویی برای استنباط دکترین نظامی اسلام در جنگ با یهود باشد.

«مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ».

هر آنچه از درختان با ارزش که قطع کردید یا آنها را بر ریشه و تنه هایشان رها کردید، به فرمان خدا بود و به خاطر این بود که فاسقان همواره در خواری و ذلت مفتضحانه باشند.

امام خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی، با استناد به آموزه‌های قرآنی، بر لزوم مقابله با دشمنان اسلام و حفظ عزت و کرامت مسلمانان تأکید دارد. در این مقاله سعی شده است در حد توان، مؤلفه‌های قابل استنباط از آیه ۵ سوره حشر استنباط و به عنوان دکترین جنگ با یهود تبیین و معرفی گردد و در کنار آن به برخی از بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) که در راستای تحقق مؤلفه استنباط شده است نیز اشاره می‌گردد. این بررسی می‌تواند به فهم بهتر دیدگاه‌های امام خامنه‌ای و نقش آموزه‌های قرآنی در شکل‌گیری این دیدگاه‌ها کمک کند.

پرداختن به استخراج مؤلفه‌های دکترین جنگ با یهود از آیه ۵ سوره حشر و تبیین هماهنگی اندیشه و سیره عملی امام خامنه‌ای (مد ظله العالی)، از آن جهت اهمیت دارد که علاوه بر تحلیل دقیق آیه و ارائه راهکارهای عملی، موجب ارتقاء سطح دیدگاه امت اسلامی نسبت به قرآنی بودن اندیشه و سیره عملی امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) به عنوان ولی امر مسلمانان جهان و فرمانده کل قوا می‌گردد. تحقق این مهم، موجب می‌گردد تا تدابیر نظامی معظم له از سطح یک تحلیلگر و حتی فرمانده نیز فراتر رفته؛ به مثابه حکم قطعی قرآن تلقی شده و اطاعت گردد. ضرورت بحث از این موضوع نیز از آن جهت است که ابتناء مؤلفه‌های دکترین جنگ بر قرآن خطاناپذیر بوده و ما را به بهترین و مؤثرترین الگوها رهنمون می‌دهد.

متن پیش رو در پی پاسخگویی به دو پرسش اساسی است که مؤلفه‌های جنگ در آیه ۵ سوره حشر چیست؟ و دیگر اینکه آیا تدابیر جنگی امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) بر اساس همان دکترین طراحی شده است؟

پژوهش حاضر به روش توصیفی، تحلیلی و با بهره‌گیری از روش کتابخانه‌ای سامان یافته است. مبتنی بر شیوه مورد نظر و با هدف پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش، سعی

شده است پس از تبیین مفاهیم کلیدی، دکترین مبتنی بر آیه محل بحث استنباط و معرفی گردد.

• پیشینه تحقیق

علاوه بر کتاب‌های تفسیری که به صورت عام به تفسیر آیه پرداخته‌اند، برخی از پژوهش‌ها نیز به صورت خاص به بررسی علت شرعی قطع درختان پرداخته‌اند؛ مانند:

- بررسی علت جواز قطع درختان یهود بنی‌نضیر در آیه پنجم سوره حشر با تکیه بر نقد شبهات (عزتی فردئی، مؤدب، ۱۳۹۸).

- بررسی تحلیلی، تاریخی رویداد مصادره اموال و قطع درختان بنی‌نضیر (حاجی زاده، ۱۳۹۹).

جنبه نوآورانه سطور ارائه شده را می‌توان در نگاه جامع به آیه محل بحث دانست که در حد توان با مذاقه در ابعاد مختلف نظامی، رسانه‌ای، تاریخی، لغت، سیاست و پرداختن به جنبه فقهی؛ تفسیری نسبتاً جامع از آیه را ارائه داده است. البته جامعیت پژوهش حاضر به معنای جمع آوری مؤلفه‌های بیان شده توسط دیگران نیست بلکه ابعادی که در آیه مورد بحث و تحلیل قرار گرفته‌اند از نظر محتوا بدیع بوده و بر اساس کاوش صورت گرفته از سوی نگارنده، پژوهشی در این زمینه با چنین مذاقه و تحلیل و معرفی الگوی جنگی از این آیه یافت نشد.

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱- دکترین

دکترین یا آئین در اصطلاح به مجموعه اصول و عقاید دینی یا علمی یا فقهی که منسوب به یکی از دانشمندان و یا مکتب خاصی است، اطلاق می‌شود. از خصوصیات دکترین این است که اصول و عقاید آن با عمل توأم است و حقایق نظری محض نیست. به همین جهت می‌گویند فرق بین دانش و دکترین این است که دانش؛ مشاهده و تبیین و تفسیر می‌نماید و دکترین حکم می‌کند و دستور می‌دهد و به کار می‌بندد. (صلیبا و همکاران، ۱۳۷۰، ۱۰)

این اصطلاح نخستین بار در زمان ریاست جمهوری جیمز مونروئه پنجمین رئیس‌جمهور آمریکا که از سال ۱۸۲۵-۱۸۱۷ بر آن کشور حکومت کرد، به کار گرفته شد. (طلوعی، ۴۵۸).

یهودیان، پیروان دین یهود به عنوان یکی از ادیان الهی هستند. در رابطه با خصوصیات و دشمنی یهودیان با اسلام و پیامبر اسلام [توضیحاتی در مقدمه بیان شد. مراد از یهود در این پژوهش، پیروان همان آیین و افرادی از یهودیان است که اندیشه‌شان، همان اندیشه و مکتبشان همان مکتب و دشمنی آنان نیز همانگونه است که با پیامبر اسلام و اسلام آن زمان بود. بنابراین، مراد از یهود به صورت خاص صهیونیست و افرادی هستند که به عنوان پیروان دین یهود در سرزمین‌های اشغالی سکنا گزیده و نام کشور جعلی خود را اسرائیل نامیده‌اند. این گروه در این توهم هستند که قلمرو وسیعی از سرزمین‌های اسلامی به آنان تعلق داشته و این چیزی است که در کتاب مقدس (تلمود) به آنها وعده داده شده است. اسرائیل شاهاک^۲ نویسنده معروف یهودی در کتاب خود (تاریخ یهود، آیین یهود) با اشاره به روایت‌های مختلفی که در مورد مرزهای سرزمین اسرائیل در کتاب مقدس آمده، آرمانی ترین و دور از دسترس‌ترین آنها را چنین بیان داشته است: «از جنوب، تمامی سینا و بخشی از شمال مصر به طرف بالا تا حوالی قاهره؛ از شرق، تمامی اردن و بخش عظیمی از عربستان سعودی، تمامی کویت و قسمتی از جنوب فرات در عراق؛ از شمال، کل لبنان و کل سوریه به اضافه بخش اعظم ترکیه به طرف بالا (تا دریاچه وان) و از غرب، قبرس (شاهاک، ۱۳۷۸، ۳۳). اسرائیل شاهاک همچنین در مورد اسرائیل می‌نویسد: «به نظر من، اسرائیل به عنوان یک دولت یهود نه تنها برای خود و ساکنینش مایه دردسر است بلکه برای تمامی یهودیان و همه مردم و دولتهای دیگر در خاورمیانه و دورتر از آن نیز خطر دارد» (همان، ۲۲).

۲. ظرفیت سنجی قرآن در بیان معرفی الگوی متقاعدسازی

اهمیت قرآن کریم و چگونگی ارتباط آن، برای نیل بشر به سعادت و کمال اخروی از دیرباز مورد تعمق و تدبر مفسران و متفکران علوم قرآنی بوده است؛ تا جایی که برخی بر این عقیده‌اند که تمام علوم اعم از انسانی، تجربی، و... در این کتاب وجود دارد و مانند

^۲. پروفیسور اسرائیل شاهاک، رئی‌س اتحادیه حقوق بشر اسرائیل که به طرفداری از فلسطینی‌ان و انتقاد از رفتار اسرائیلی‌ها

مشهور است (شاهاک، ۱۳۷۸، ۱۰).

دایره المعارفی است که تمامی این علوم را دربردارد (سیوطی، ۱۴۰۴، ج ۳، ۲۵) و یا فیض کاشانی وجود همه علوم در قرآن به گواهی آیه «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ» (نحل: ۸۹) را ادعا می کند (فیض کاشانی، ۱۴۱۸، ۵۰۱). توصیف حضرت علی علیه السلام از جامعیت قرآن که می فرماید: «آگاه باشید، دانستیهای گذشته و آینده تا روز قیامت در قرآن آمده است.» (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۸) و یا آنچه که از امام باقر علیه السلام روایت شده که: خداوند تبارک و تعالی هیچ چیزی را که مسلمانان به آن محتاج باشند، فروگذار نکرده است مگر آنکه آنها را در قرآن، نازل فرمود و برای (پیامبر) بیان کرده است (عروسی حویزی، ۱۴۱۵، ج ۲، ۷۴)؛ از جمله شواهد نقلی این دیدگاه به شمار می رود.

صرف نظر از نقدهای این دیدگاه و پاسخ های آن، اما بیان دکتربین جنگ با یهود در قرآن به عنوان کتابی که یهود را شدیدترین دشمن مؤمنان معرفی کرده و آیات زیادی در رابطه با نحوه مواجهه پیامبر اسلام [با یهود نازل فرموده است، امری لازم و استنباط آن دکتربین از آیات نیز برای ما ممکن و ضروری است.

۳. غزوه بنی نضیر

بنی نظیر، قبیله ای از یهود و ساکن مدینه بودند که پیمان خود با پیامبر [را نقض کردند. بنی نضیر عهد شکسته و برای قتل پیامبر اسلام [توطئه کردند (ابن هشام، بی تا، ج ۲، ۱۹۱- ثعلبی، ۱۴۲۲، ج ۹، ۲۶۶). بنی نضیر به دلیل وعده یاری مشرکان، تصمیم به مقاومت و مقابله با لشکر اسلام گرفتند (حشر: ۱۱- ابن هشام، بی تا، ج ۲، ۱۹۱- ثعلبی، ۱۴۲۲، ج ۹، ۲۶۶). علاوه بر وعده یاری از سوی مشرکان، عامل دیگری که برای رویارویی بر لشکر اسلام به آن دل بسته بودند؛ دژهای مستحکم آنان بود که در آیه ۲ سوره حشر به آن تصریح شده است.

بعد از محاصره بنی نضیر توسط لشکر اسلام، آنها پیشنهاد تسلیم شدن را نپذیرفتند. حی بن اخطب، برادرش جدی را خدمت پیامبر اسلام [فرستاد و به حضرت گفت: «ما خانه و اموالمان را رها نخوایم کرد. هر کاری که بخواهی انجام بده» (واقعی، بی تا، ۱، ۳۷۰). پیامبر گرامی اسلام [بعد از تحصن بی نضیر در دژهای مستحکم خود به مسلمانان دستور

داد تا تعدادی از درختان بنی نضیر را قطع کنند. قطع درختان بر آنها گران آمده و فریاد زدند: ای محمد! تو همواره از فساد نهی کرده و عیب می‌دانستی! حال چه شده که دستور به قطع درختان داده‌ای (ابن هشام، بی‌تا، ج ۲، ۱۹۱)؟! این گفته باعث ایجاد اختلاف بین مسلمانان شد (ثعلبی، ۱۴۲۲، ۹، ۲۶۶- ابن حموش، ۱۴۲۹، ج ۱۱، ۷۳۸- واحدی، ۱۴۱۱، ۲۷۰). در این هنگام بود که آیه ۵ سوره حشر نازل شد تا به اختلاف پایان دهد. این ماجرا و شأن نزول آیه، حامل پیام‌های بسیار مهمی برای مسلمانان در مواجهه با یهود خواهد بود.

۴. دکترین جنگ با یهود

با دقت در تفسیر آیه ۵ سوره حشر، نگارنده به نکاتی در رابطه با نحوه مواجهه با یهود دست یافته است که می‌توان مجموعه آنها را به عنوان دکترین نظامی این آیه معرفی کرد. اینک به بررسی تکنیک‌ها و راهبردهای این دکترین می‌پردازیم.

۴-۱- قطع شریان‌های حیاتی دشمن یهودی

در معنای کلمه «لینه» بین مفسران و اهل لغت اختلاف نظر شدیدی وجود دارد. برخی «لینه» را به معنای مطلق نخل دانسته (طبری، ۱۴۱۲، ج ۲۸، ۲۳- زمخشری، ۱۴۱۷، ج ۳، ۲۱۶) و برخی به معنای خرمای بد و پست دانسته (ابن درید، ۱۹۹۸، ۲، ۶۷۴) و برخی نیز به معنای خرمای نرم و لطیف (راغب، ۱۴۱۲، ۷۵۲) و برخی نیز به معنای بهترین نوع خرما (مقاتل، ۱۴۲۳، ج ۴، ۲۷۶) دانسته اند. در روایتی صحیح السند نیز به معنای عجوة (خرمای نیکو) آمده است (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۶، ۳۴۷). در برخی از نقل‌های تاریخی نیز به معنای عجوة آمده است (واقعی، بی‌تا، ج ۱، ۳۷۳- ابن هشام، بی‌تا، ج ۲، ۱۳۹).

چند قرینه وجود دارد که می‌تواند در فهم معنای این کلمه مؤثر باشد که عبارتند از:

یکم: قطع این نوع از درخت باعث اختلاف بین لشکریان اسلام شد (ثعلبی، ۱۴۲۲، ج ۹، ۲۷۰- سیوطی، ۱۴۰۶، ج ۶، ۱۸۸). بدیهی است که درخت پست و کم ارزش نمی‌تواند باعث اختلاف و اعتراض به یکدیگر گردد.

دوم: بر اساس نقل واقعی، زمانی که درختان نخل عجوة قطع شد، زنان به گریه و زاری پرداخته و بر چهره‌های خود زدند و فریاد و اوایلا سر دادند (واقعی، بی‌تا، ج ۱، ۳۷۳). بدیهی است که این نوع شیون نمی‌تواند به خاطر درختی بی‌ارزش باشد.

سوم: قطع درختان، مقاومت بنی‌نضیر را شکسته و آنان را وادار به تسلیم و ترک مدینه کرد. بنابراین، باید تهدید به قطع درختان و اقدام به قطع برخی از آنها، تهدیدی کارآمد بود که نشان دهنده اهمیت بالای این نوع از درختان برای بنی‌نضیر دارد.

چهارم: دستور به قطع درختان توسط پیامبر اسلام [و به عنوان یک استراتژی جنگی اتخاذ شده بود. بدیهی است که قطع درختان بی ارزش بیشتر به لغو شباهت دارد و نمی‌تواند به عنوان استراتژی جنگی؛ آن هم از جانب حضرت به کار گرفته شود.

پنجم: در همین آیه، علت قطع درختان، خزی دشمنان یهود معرفی شده است. بدیهی است که در صورتی خزی تحقق خواهد یافت که قطع درختان باعث تسلیم آنان و اخراج از مدینه شود. واضح است که یهود به دلیل قطع درختان بی‌ارزش حاضر به ترک خانه قلعه و مدینه نمی‌شدند.

بنابراین، «لینه» برای یهود از ارزش بالایی برخوردار بوده است؛ تا جایی که قطع همه آنان به معنای از بین رفتن حیات اقتصادی آنان شده و بدون آن درختان و باغات ادامه زندگی در مدینه امکان‌پذیر نخواهد بود. از این روی، ترک مدینه را بر باقی ماندن در آنجا ترجیح دادند.

بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که در جنگ با یهود و برای وادار کردن آنان به تسلیم، باید شریان‌های حیاتی و اقتصادی آنان را قطع کرد. امروزه و در جنگ با اسرائیل نیز باید به همین شیوه عمل کرد. مقام معظم رهبری نیز به عنوان یک دستورالعمل کلی برای همه دولت‌ها و ملت‌های مسلمان بر این مسأله پراخته است. «بایستی جریان و شریان حیاتی رژیم صهیونیستی را قطع کنند؛ بایستی نگذارند که نفت و انرژی و کالا و امثال اینها وارد رژیم صهیونیستی بشود» (۱۴۰۲/۸/۲۸). دوراندیشی امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) به عنوان رهبر جبهه مقاومت و تقویت بنیه نظامی مجاهدان یمنی نیز از راهبردهای عملیاتی معظم‌له در تضعیف شریان‌های حیاتی اسرائیل از طریق تنگه باب‌المنذب و دریای سرخ به شما می‌آید.

البته پر واضح است که قطع شریان‌های حیاتی به معنای استمرار آن تا قتل عام دشمن یهودی نیست بلکه به جهت وارد آوردن فشار همه جانبه در جهت تسلیم آنان است.

یهودیان فردای دنیا طلب هستند که زنده بودن در دنیا به هر صورتی را بر مرگ ترجیح می‌دهند (بقره: ۹۶؛ ر.ک: دیداری، ۱۴۰۰، ج ۱، ۱۳۵-۱۳۱).

۴-۲- پشتیبانی رسانه‌ای از عملیات نظامی

قطع درختان توسط سپاهیان اسلام به دستور پیامبر، عملیاتی بود که برای بنی‌نضیر بسیار مهم و برخلاف برخی از سخنان پیامبر در مورد عدم جواز قطع درختان بود. این اقدام زمینه‌ساز شبهات و جنگ روانی علیه پیامبر شد. اما نزول آیه‌ای که به دفع شبهه و عملیات روانی علیه دشمن یهودی اشاره داشت، بسیار مؤثر بود. تغییر «لیخزی الفاسقین» نشان‌دهنده اراده الهی برای ذلت و افتضاح بنی‌نضیر بود و این وعده الهی تکمیل‌کننده عملیات نظامی شد. این اقدام الهی نشان داد که در جنگ با یهود، پشتیبانی رسانه‌ای از عملیات نظامی، تاکتیکی بسیار مؤثر است.

بسیاری از سخنرانی‌های امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در همین راستا قابل تحلیل است. دشمنی مستکبران عالم به خصوص آمریکا و صهیونیسم جهانی در تمام دوران پس از انقلاب اسلامی بر کسی پوشیده نیست. آنها همواره سعی در ضربه زدن به جمهوری اسلامی و اسلام بوده‌اند. سخنرانی‌های مقام معظم رهبری (مدظله العالی) همواره پشتیبان اقداماتی بوده است که بر علیه دشمنان و به نفع جمهوری اسلامی و اسلام صورت گرفته است. سخنرانی معظم‌له در ۱۴۰۲/۷/۱۸ و بیان چند نکته مهم بعد از عملیات طوفان الأقصى که در تاریخ ۱۴۰۲/۷/۱۵ انجام پذیرفت، از جلوه‌های پشتیبانی رسانه‌ای از عملیات نظامی به شمار می‌آید. غیر قابل ترمیم بودن رژیم جعلی از جهت نظامی و اطلاعاتی؛ تحلیل دقیق علت وقوع طوفان الاقصی؛ هشدار نسبت به جنگ رسانه‌ای دشمن و مظلوم نمایی در رسانه‌ها و تحقیر اسرائیل؛ از نکات مهمی بود که در دفع شبهات احتمالی در مورد علت وقوع چنین حادثه‌ای بسیار مهم و در خنثی‌سازی جنگ رسانه‌ای دشمن نیز بسیار حائز اهمیت بود.

معظم‌له همچنین در جلسه بعدی سخنرانی خود در (۱۴۰۲/۷/۲۵) نیز به عملیات روانی و مظلوم نمایی‌ای که از قبل پیش‌بینی کرده بودند نیز اشاره می‌کند. ایشان با اشاره به اعتراضی که در رابطه با کشته شدن غیر نظامیان در عملیات طوفان الأقصى در جهت مظلوم‌نمایی اسرائیل بیان شده بود؛ این ادعا را به جهت مسلح بودن شهرک نشینان، خلاف

واقع اعلام کرده و همچنین بر فرض بروز چنین اتفاقی، تعداد کشته شدگان غیر نظامی هر دو طرف را غیر قابل قیاس دانستند. از این روی، این ادعا را از اساس ابطال کرده و فرصت مانور بیشتر در این مسئله و مظلوم‌نمایی را از آنان سلب می‌کنند. معظم‌له بلافاصله بعد از پاسخ به این شبهه، آمریکا را مسؤول جنایات اسرائیل معرفی کرده و به آنها هشدار می‌دهند که در صورت تداوم جنایات اسرائیل ممکن است مقاومت بی‌تاب شده و دست به اقداماتی بزنند. این هشدار نیز بسیار هوشمندانه بوده و می‌تواند آنها را تا اندازه‌ای وادار به کاهش شدت عمل کند.

۴-۳- مقابله با جنگ رسانه‌ای یهود

جنگ رسانه‌ای از مصادیق جنگ نرم است که همواره مورد استفاده دشمنان اسلام بوده و هست. امام خامنه‌ای (مدظله العالی) نیز در مواقع متعدد به تبیین معنا و هدف از جنگ رسانه‌ای پرداخته‌است:

- «جنگی است برای نا امید ساختن مردم از مبارزه» (۱۳۷۲/۲/۱۲).
- «جنگ رسانه‌ای، یعنی ایجاد تردید در دل‌ها و ذهن‌های مردم» (۱۳۸۸/۹/۴).
- «جنگ رسانه‌ای، یعنی جنگ به وسیله نفوذ، دروغ و شایعه‌پراکنی» (همان).

همانگونه که توضیح داده شده، اصل نزول آیه بعد از آن اتفاق افتاد که مسلمانان به جهت شبهه‌ای که از دژهای بنی‌نضیر در میان مسلمانان شایع شده بود؛ دچار اختلاف شده بودند. نزول این آیه در جهت پایان دادن به اختلاف و بازگرداندن اتحاد به صفوف لشکر اسلام؛ دلالت بر این دارد که مقابله با جنگ رسانه‌ای، اولین اقدامی است که باید در مقابله با یهود صورت پذیرد. غفلت از توطئه دشمن با استفاده از جنگ رسانه‌ای می‌تواند موجب تغییر ادراک عمومی، تضعیف روحیه مبارزان و ایجاد نفاق و اختلاف گردد.

معظم‌له با اشاره به آیه «لَوْ لَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ» (نور: ۱۲) بر لزوم حسن ظن و پرهیز از تهمت به نظام اسلامی تأکید کرده است (۸۸/۶/۲۹). بنابراین، باید مسلمانان به این نکته توجه می‌کردند که همان پیامبری که در زمانی نهی از قطع درختان کرده بود؛ اینک به قطع درختان دستور داده است. از اصول بسیار مهم، به خصوص در دوران جنگ و بالأخص در جنگ

با یهود؛ اعتماد به ولی امر مسلمانان و حسن ظن به تدابیر و تصمیمات او است. در صورت اعتماد مسلمانان به پیامبر اسلام [، به جای توهم تناقض گویی از جانب پیامبر اسلام]، یهودیان را به توطئه افکنی متهم می کردند؛ زیرا که پیامبر اسلام [هر چه که بگوید، وحی الهی بوده و خلاف، فساد و تناقض در بیانات او راه ندارد.

امروز و در بحبوحه جنگ با اسرائیل نیز چنین توطئه‌هایی از عوامل داخلی و خارجی بر علیه امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در دستور کار قرار دارد. عده‌ای با استناد به این سخن معظم‌له که «گاهی سردمداران رژیم صهیونیستی، ما را تهدید هم می کنند! تهدید به حمله نظامی! اما به نظرم خودشان هم می دانند و اگر نمی دانند، بدانند که اگر غلطی از آنها سر بزنند، جمهوری اسلامی «تل آویو» و «حيفا» را با خاک یکسان خواهد کرد» (۱۳۹۲/۱/۱)؛ سخن به نقد رهبری گشوده و در عدم تحقق آن وعده در پی تجاوز اسرائیل به ایران در تاریخ ۱۴۰۳/۸/۵، نظام را متهم به خلف وعده یا انفعال در مقابل رژیم جعلی اسرائیل کرده‌اند! اما در پاسخ به این شبهه باید به سه نکته توجه داشت: **یکم:** همانگونه که معظم‌له در همان مجلس اشاره کردند، این تهدید، تهدیدی در پاسخ به تهدیدات برخی از سران رژیم جعلی بوده است.

دوم: عمل نکردن به وعده جایز نیست اما عمل نکردن به وعید و تهدید جایز است (ربانی گلیگانی، ۱۳۹۳، ۲۵۹).

سوم: پاسخ به دشمن نیازمند تدابیر خاص و موقعیت مناسب است. باید توجه داشت که همان رهبری که در تمام این چند دهه کشور را با اعتماد راسخ به خداوند از بحران‌های مهلک عبور داده است، اکنون نیز سگان دار این مرز و بوم، همان است. اعتماد به ولی امر مسلمانان جهان، توطئه‌های رسانه‌ای دشمن را ناکام و عرصه را برای تحقق پاسخ کوبنده فراهم کرده و دشمن را به زبونی و سقوط خود نزدیک‌تر خواهد کرد.

۴-۴- لزوم مراجعه مسلمانان به رسانه معتبر

در بحبوحه جنگ رسانه‌ای دشمن با ایجاد شبهه، و بروز اختلاف بین مسلمانان و جانب‌داری هر فرد یا گروهی از ترجیح خود؛ آنچه که می تواند فصل الخطاب بوده و حجت را بر همه تمام کند، معتبرترین منبع خبری خواهد بود. نزول آیه ۵ سوره حشر، به

عنوان کلام وحی و مهم‌ترین منبع خبری در تأیید حکم پیامبر اسلام [خط بطلانی بر شایعات بوده و نزاع را پایان داد؛ زیرا مسلمانان در صحت قرآن تردید نداشته و به حکم آن اعتماد و اعتقاد داشتند. بنابراین، از دیگر پیام‌های مهم قابل استنباط از این آیه، مراجعه به معتبرترین منبع خبری برای فرار از افتادن در دام جنگ رسانه‌ای دشمن خواهد بود. از این رهگذر است که معظم‌له بر نقش بی‌بدیل رسانه‌ها در پیکارهای جهان تأکید کرده و توانایی رساندن پیام و روایت واقعیت را عاملی مهم‌تر از ابزارهای نظامی در تعیین پیروز میدان معرفی کردند (1403/1/1) اعتبار هر خبردهنده‌ای به میزان اعتبار منبع بستگی دارد. در راستای شناخت دشمن اسرائیلی و تدابیر مواجهه با آن، منبعی معتبرتر از قرآن وجود ندارد. اما عمل بر اساس قرآن، فرع بر فهم و تبلیغ معارف قرآنی است. امید است که با تدبیر در قرآن و فهم آن و معرفی پیام‌های آن به مسلمانان، هر چه بیشتر به حل معضلات مهم کشورهای اسلامی که ریشه در عدم درک صحیح از دشمنان و توطئه‌های آنان دارد، نزدیک‌تر شویم.

۴-۵- حفظ وحدت و یکپارچگی در مقابل دشمن

وحدت اجتماعی با تقویت همبستگی، افزایش اعتماد به نفس ملی و ارتقاء روحیه نیروهای نظامی، نقش حیاتی در خنثی‌سازی توطئه‌های دشمن ایفا کرده و موجب ارباب دشمن می‌گردد. قرآن کریم عموم مسلمانان را به اقامه دین و عدم تفرقه در آن توصیه کرده «أَنْ أَقِمْوَا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ» (شوری: ۱۳) و به آنان هشدار می‌دهد که تفرقه قوت شما را از بین برده و شما را سست و ضعیف خواهد کرد «وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ لَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا» (انفال: ۴۶). اختلاف در بین صفوف لشکریان اسلام، ممکن است به ضعف و شکست آنان منجر گردد؛ آن‌چنان که آیه «حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَ تَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَ عَصَيْتُمْ» (آل عمران: ۱۵۲) نیز اشاره به اختلاف میان مسلمانان در جنگ احد بر سر رعایت دستور پیامبر اسلام [دارد. این اختلاف باعث سستی و پراکندگی آنها شد و به شکست منجر گردید. برخی برای غنیمت به دستور پیامبر اسلام] پشت کردند، در حالی که برخی دیگر بر اطاعت اصرار داشتند. این تجربه نشان می‌دهد که پرهیز از اختلاف و اتحاد در میان جنگ، بسیار حیاتی است. بنابراین، یکی از اسباب نزول آیه ۵

سوره حشر در میانه جنگ، حفظ وحدت مسلمانان با محوریت تمکین به دستورات پیامبر اسلام [است].

امام خامنه‌ای (مدّ ظله العالی) نیز پیرو دستورات قرآن همواره آحاد امت را به وحدت دعوت کرده اند؛ «در مقابل دشمنان، با اتحاد کلمه، با همدلی، با همکاری، با مجاهدت عمومی، می‌توان ایستاد و بر آنها فائق آمد (۱۳۹۰/۱/۸). معظم‌له، وجود نبیّ مکرم اسلام [را] بزرگترین عامل وحدت اسلامی معرفی می‌کند (۱۳۶۸/۷/۲۴). امروزه نیز مسلمانان عالم می‌توانند با محور قرار دادن نبیّ مکرم اسلام و قرآن، دکترین دفاعی و تهاجمی خود در برابر دشمن اسرائیلی را تنظیم کرده و گره‌های ناگشوده امت اسلامی را بگشایند.

۴-۶- استفاده از جنگ روانی بر علیه دشمن یهودی

جنگ روانی از مصادیق جنگ نرم و به معنای «استفاده طراحی شده از تبلیغات و ابزارهای مربوط به آن برای نفوذ در خصوصیات فکری دشمن با توسل به شیوه‌هایی که موجب پیشرفت مقاصد امنیت ملی شود» (کالینز، ۱۳۷۰، ۴۷۸). سون تزو می‌گوید: «فرمانده دشمن را عصبانی کنید و وی را سرگردان و مشوش نمایید» (تزو، ۱۳۶۴، ۳۴). این نوشته حکایت از آن دارد که جنگ روانی با قدمتی به بلندای تاریخ، همواره همراه و همگام با جنگ‌های فیزیکی، به عنوان ابزاری برای تضعیف روحیه و اراده دشمنان به کار گرفته شده است.

به نظر می‌رسد قطع برخی از درختان با ارزش و باقی گذاردن برخی دیگر، به عنوان یک تاکتیک در جنگ روانی و نظامی مورد استفاده قرار گرفته است. این تاکتیک تأثیراتی در جبهه دشمن ایجاد خواهد کرد که در اینجا به برخی از تأثیرات این اقدام می‌پردازیم:

یک. ایجاد فشار روانی و کاهش روحیه دشمن

از بین بردن درختان مثمر و باغات می‌تواند فشار روانی زیادی بر دشمن وارد کند. این اقدامات می‌تواند نشان دهد که حتی منابع غذایی و معیشتی دشمن که نقش حیاتی در زندگی آنان دارد نیز در امان نیستند، که می‌تواند روحیه آنان را کاهش دهد.

دو. القای قدرت و تسلط

باقی گذاشتن برخی از منابع حیاتی دشمن نشان دهنده قدرت و تسلط بر وضعیت آنها بوده؛ به گونه‌ای که در هر لحظه قادر به از بین بردن شریان حیاتی آنها هستند. این امر باعث کاهش اعتماد به نفس در مواجهه با جبهه مقابل می‌گردد.

سه. تضعیف اقتصاد دشمن

این نوع درختان مثمر و باغات نقش مهمی در تأمین معیشت و اقتصاد بنی‌نضیر داشتند. نابودی این منابع می‌تواند اقتصاد دشمن را تضعیف کرده و توانایی آنان در ادامه جنگ را کاهش دهد. بدیهی است که تضعیف اقتصاد دشمن، روحیه مبارزه در میان آنها را به شدت کاهش خواهد داد.

چهار. تأثیر روانی بلندمدت

نابودی شریان‌های حیاتی یا القاء توانمندی در قطع شریان‌های حیاتی دشمن به آنها چنین القاء می‌کند که حتی در صورت پایان جنگ نیز شرایط بازگشت به حالت عادی بسیار دشوار خواهد بود.

پنج. ایجاد سردرگمی و نفاق در میان دشمن

این اقدامات می‌تواند باعث ایجاد سردرگمی و نفاق در میان نیروهای دشمن شود. آنها ممکن است به دنبال مقصر بگردند و به یکدیگر شک کنند که چرا منابع حیاتی آنان نابود شده و چه کسی مسئول این وضعیت است و اینکه با وجود این سلطه، چگونه می‌توان از این وضعیت خارج شد؟ طبیعی است که در شرایط فشار روانی و سلطه یافتن جبهه مقابل بر منابع حساس و حیاتی و در حلقه محاصره قرار گرفتن آنها، شرایط مساعدی برای تصمیم‌گیری و یافتن راه فرار از این شرایط نابسامان فراهم نخواهد بود. در چنین شرایطی، هر قدر که بیشتر به گفتگو و تبادل نظر بنشینند، ممکن است به سردرگمی و اختلاف آنها افزوده گردد.

القاء ضعف و فروپاشی اسرائیل، تهدید به نابودی کامل، تعیین مدت برای نابودی آن، نادیده گرفتن تهدید اسرائیل به ترور و برپایی منظم جلسات عمومی و حضور از پیش تعیین شده در اقامه نماز جمعه، نمونه‌ای از عملیات‌های جنگ روانی امام خامنه‌ای^(مدظله العالی) بر علیه دشمن اسرائیلی به شمار می‌آید.

۷-۴- برخورداری از دو قاعده کلی در مواجهه با یهود

یهودیان بنی‌نضیر گمان نمی‌کردند که لشکریان اسلام بتوانند بر آنها غلبه یابند. آنها در دژهایی مستحکم قرار داشتند که به عقیده خود آنان غیر قابل نفوذ بود «ظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ» (حشر: ۲). اما شاید گمان نمی‌کردند که پیامبر اسلام [از راه تهدید به نابودی مهمترین عامل حیاتی آنان وارد میدان مقابله گردد. آنها سفارشات پیامبر اسلام] نسبت به حفظ محیط زیست و همچنین عدم جواز قطع درختان در جنگ‌ها را شنیده بودند. شاهد این مدعا نیز همان توطئه و ایجاد جنگ روانی بر علیه پیامبر اسلام [بود که حضرت را خطاب قرار داده و دستور به قطع درختان را بر ضد دستورات سابق ایشان قلمداد کردند تا بتوانند مانع این کار شوند.

بنابراین، خداوند پیامبر خویش را به دوضابطه کلی در مواجهه با یهود مجهز کردند تا شبهات آنان، هم از نظر عقلی و هم از نظر شرعی پاسخ داده شده و هرگونه روزنه‌ای برای نفوذ در لشکریان اسلام را ببندد. آن دو ضابط عبارتند از:

الف: دفع افسد به فاسد

هرگاه ناچار به انتخاب از بین دو گزینه‌ای باشیم که هر دو زیان‌بار هستند، عقل حاکم به انتخاب گزینه‌ای است که زیان کمتری دارد. این قاعده به عنوان قاعده «دفع افسد به فاسد» شناخته می‌شود (خمینی، ۱۳۹۲، ۲، ۸۴). قطع درختان ممکن است زیان‌بار باشد اما قطع آنها از ضرری بسیار بزرگتر جلوگیری می‌کند که عبارت است از بقاء بنی‌نضیر و ادامه شرارت‌ها و توطئه‌هایی که از جمله آنها قصد قتل پیامبر اسلام [بود.

ب: تخصیص با مناط ذلت مفتضحانه

کلمه «خزی» در «لِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ» به معنای «ذلت و خواری مفتضحانه» است (عسکری، ۱۴۰۰، ۲۴۴). این جمله‌ای که با لام جاره آمده و بر جمله «بِإِذْنِ اللَّهِ» عطف شده است، دلالت بر معیار دقیقی در مواجهه با یهودیان سرکش و فاسق دارد. جمله «لِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ» با لام تعلیل و صیغه مضارع که دلالت بر استمرار دارد، علاوه بر بطلان ادعای یهودیان بنی‌نضیر بر قصد فساد در دستور پیامبر اسلام [در قطع درختان؛ بیانگر این است که صدمه زدن بر یهود و قطع شریان حیاتی آنها با معیار تجلی ذلت مفتضحانه‌ای صورت پذیرفته است که استمرار خواهد داشت. بنابراین، در مواجهه با

فاسقان و گردنکشان یهود، بر ذلت مفتضحانه و استمرار آن تکیه شده است. این معیار، می‌تواند الگوی مهمی در تدبیر دکترین دفاعی بر علیه یهود را برای مسلمانان ترسیم کند. این معیار دقیق، حاوی این نکته است که در جنگ با یهود، صرف غلبه بر آنها کافی نیست؛ بلکه باید غلبه بر آنها به گونه‌ای باشد که طعم ذلت و افتضاح را نیز بچشند و اگر در تحقق این هدف، مانع شرعی ایجاد شد، آن مانع در جنگ با یهود با این مناسبات قابل تخصیص است.

تعمیم این مناسبات و استفاده از آن برای تخصیص احکام دیگر، از باب قاعده «العلّة تعمّم و تخصّص» می‌باشد. برای تبیین این مناسبات لازم است تا قاعده اشاره شده را توضیح دهیم.

نکته: قاعده «العلّة تخصّص و تعمّم»

کلمه «لام» در تعبیر «لِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ» برای بیان تعلیل است و صراحت در بیان علت قطع در ختان بنی‌نضیر دارد.

یکی از قواعد عقلایی که در فقه (خوئی، ۱۴۱۸ق، ج ۳، ۲۱۳؛ خمینی، ۱۴۲۱ق، ج ۱، ۱۷۷؛ فاضل لنکرانی، ۱۴۱۸ق، ج ۴، ۹۳؛ روحانی، ۱۴۱۲ق، ج ۸، ۳۱۰) و اصول (شیخ انصاری، ۱۴۱۹ق، ج ۱، ۲۶۰؛ طباطبائی قمی، ۱۳۷۱ق، ج ۳، ۴۰؛ فاضل لنکرانی، ۱۳۸۱ق، ج ۴، ۱۲۶؛ سبحانی، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ۵۹) از آن فراوان یاد می‌شود، قاعده «العلّة تعمّم و تخصّص» است. مفاده قاعده این است که علت، حکم را تعمیم و تخصیص می‌دهد؛ برای نمونه وقتی شارع می‌فرماید: «الخمر حرام لآنّه مسکر»، این «لآنّه مسکر» از سویی ابهام در علت حکم خمر را برطرف می‌کند و از سوی دیگر روشن می‌کند که آنچه در حرمت خمر نقش دارد، مسأله مسکریّت خمر است. این قاعده نیز در تفسیر و فقه بسیار تأثیر دارد و موجب توسعه و تعمیق مفاهیم ادله می‌گردد.

همانگونه که گذشت، آیه در پاسخ به شبهه یهودیان و ترسیم خطوط کلی جنگ با یهود نازل شده است. از این روی، آیه در مقام بیان علت قطع در ختان است. بنابراین، علیّت در تعبیر «لِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ» قطعی است. همان فسق و جنایت و تعرضی که به اسلام و رهبران اسلامی توسط یهودیان عصر نزول انجام می‌گرفت، در یهودیان اسرائیل در عصر حاضر نیز وجود دارد؛ پس جنگ با آنان به گونه‌ای که موجب ذلت مفتضحانه آنان گردد

نیز از آیه قابل استنباط است. در همین راستا، در صورتی که جبهه اسلام در جهت اقدامی برای تحقق ذلت آنان با مانع شرعی مواجه گردد، می تواند از این علت برای تخصیص احکام و برطرف کردن مانع شرعی استفاده نماید.

حکم استفاده شده از آیه به اینگونه است: «لَا يَحُوزُ قِطْعَ الْأَشْجَارِ إِلَّا فِي الْمَقَاتِلِ مَعَ الْيَهُودِ إِذَا كَانَ مُوجِباً لَخِزْيِ فِسْقَةِ الْيَهُودِ». این علت می تواند موجب تخصیص برخی از احکام دیگر نیز گردد؛ مثلاً: «لَا يَحُوزُ قِطْعَ مَا يَضْطَرُّ إِلَيْهِ الْخَصْمُ مِنَ الْمَاءِ وَالطَّعَامِ وَ... إِلَّا فِي الْحَرْبِ مَعَ الْيَهُودِ إِذَا كَانَ مُوجِباً لَخِزْيِ فِسْقَةِ الْيَهُودِ» (قطع ضروریات زندگی (آب، غذا، سوخت و ...) دشمن در حال جنگ جایز نیست مگر در جنگ با یهود و آن هم زمانی که منجر به ذلت مفتضحانه فاسقان یهود گردد).

بنابراین، حکم اولیه قطع درخت، قطع و تحریم کالاهای ضروری، ترور، تولید سلاح هسته ای و... را می توان با این مناط تخصیص زد. به طور کلی، هر آنچه که در راستای عزت مؤمنان و ذلت و افتضاح یهودیان فاسق و کافر باشد را می توان در صورت حرام بودن حکم اولیه، جایز شمرد. البته این برداشت، مخصوص این آیه است و در صورتی این احکام و مخصص ذکر شده حکم قطعی اسلام خواهد بود که در هر موردی، به ادله دیگر نیز توجه گردد. مثلاً، با توجه به این آیه مقتضی تولید سلاح هسته ای وجود دارد؛ اما مشکلات و مضرات و محذوراتی مانند خاصیت کشتار جمعی که در این نوع از سلاح ها وجود دارد، مانع از جواز شرعی آن است. فتوای امام خامنه ای ^(مد ظله العالی) در رابطه با حرمت شرعی ساخت چنین سلاح ها که در تاریخ (۱۳۸۹/۹/۲۱) صادر و بارها نیز از زبان معظم له شنیده شد، ناظر به همین نکته است.

البته برخی نیز در توجیه قطع درختان یا از باب جهاد با اموال (عزتی فردوئی، مؤدب، ۱۳۹۸) یا از باب ضرورت (حاجی زاده، ۱۳۹۹) وارد شده اند که این دو توجیه از نص آیه به دور بوده و قابل دفاع نیستند.

کتابنامه

- قرآن
- نهج البلاغه

۱. ابن سلیمان، مقاتل، ۱۴۲۳ق، تفسیر مقاتل بن سلیمان، چاپ اول، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۲. ابن درید، محمد بن حسن، ۱۹۹۸م، جمهره اللغة، چاپ اول، بیروت: دار العلم للملایین.
۳. ابن هشام، عبدالملک، (بی تا)، **السيرة النبویة**، تحقیق: مصطفی السقا و ابراهیم الأبیاری و عبد الحفیظ شلبی. بیروت: دار المعرفة.
۴. تزو، سون، ۱۳۶۴ش، **هنر جنگ**، ترجمه: حسن حبیبی. تهران: انتشارات قلم.
۵. ثعلبی، احمد بن محمد، ۱۴۲۲ق، **الكشف و البیان**، چاپ اول، بیروت: دار إحياء التراث الأدبی.
۶. حاجی زاده، یدالله، ۱۳۹۹ش، **بررسی تحلیلی، تاریخی رویداد مصادره اموال و قطع درختان بنی نضیر**، نشریه پاسخ به شبهات دینی، ش ۱۷، صص ۱۰۳ تا ۱.
۷. خامنه ای، سیدعلی. دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه ای (Khamenei.ir).
۸. خوئی، سید ابوالقاسم، ۱۴۱۸ق، **موسوعة الإمام الخوئی**، چاپ اول، قم: مؤسسه إحياء آثار الإمام الخوئی (ره).
۹. خمینی، سید روح الله، ۱۳۹۲، **کتاب البیع**، چاپ چهارم. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۱۰. دیداری حسین آبادی، سجاد، ۱۴۰۰ش، **السراج المنیر فی علم النحو و الإعراب و التفسیر**، قم: امام عصر (عج).
۱۱. روحانی، سید محمد صادق، ۱۴۱۳ق، **منتقى الأصول**، چاپ اول، قم: دفتر آیت الله روحانی.
۱۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ق، **مفردات الفاظ القرآن** (چاپ اول). بیروت: دار القلم.
۱۳. ربانی گلپایگانی، علی، ۱۳۹۳، **فرق و مذاهب کلامی**. قم: مرکز جهانی علوم اسلامی.
۱۴. زمخشری، محمود بن عمر، ۱۴۱۷ق، **الفائق فی غریب الحدیث**، چاپ اول، بیروت: دار الكتب العلمیة.
۱۵. سیوطی، جلال الدین، ۱۴۰۴، **الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور**. قم: کتابخانه مرعشی نجفی.
۱۶. سبحانی، جعفر، ۱۴۱۴ق، **المحصول فی علم الأصول**، چاپ اول، قم: مؤسسه الإمام الصادق علیه السلام.
۱۷. شیخ انصاری، مرتضی، ۱۴۱۹ق، **فرائد الأصول**، چاپ اول، قم: مجمع الفكر الإسلامی.

۱۸. شاهاک، اسرائیل، ۱۳۷۸ش، **تاریخ یهود، آیین یهود**، چاپ اول، ترجمه: رضا آستانه‌پرست. تهران: قطره.

۱۹. صلیبا، جمیل؛ برگ‌نسی، کاظم؛ سجادی، صادق؛ ۱۳۷۰ش، **واژه‌نامه فلسفه و علوم اجتماعی**. تهران: شرکت سهامی انتشار.

۲۰. طبری، محمدبن جریر، ۱۴۱۲ق، **جامع البیان**، چاپ اول، بیروت: دار المعرفة.

۲۱. طباطبایی، قمی، تقی، ۱۳۷۱ش، **آراؤنا فی اصول الفقه**، قم: محلاتی.

۲۲. طلوعی، محمود، ۱۳۷۲، **فرهنگ جامع سیاسی**. تهران: علم و سخن.

۲۳. عسکری، حسن بن عبدالله، ۱۴۰۰ق، **الفروق فی اللغة**، چاپ اول، بیروت: دار الآفاق الجديدة.

۲۴. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، ۱۴۲۰ق، **تفسیر نور الثقلین** (چاپ چهارم). بیروت: دار احیاء التراث العربی.

۲۵. عزتی فردوئی، محمدرضا؛ مؤدب، سید رضا، ۱۳۹۸، **بررسی علت جواز قطع درختان یهود بنی‌نضیر در آیه پنجم سوره حشر**. نشریه قرآن، فقه و حقوق اسلامی، سال پنجم، شماره ۱۰، صص: ۸۷ تا ۱.

۲۶. فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، ۱۴۱۸ق، **الأصفی فی تفسیر القرآن**. قم: النشر التابع لمکتب الإعلام الإسلامی.

۲۷. فاضل لنکرانی، محمد، ۱۳۸۱ش، **اصول فقه شیعه**، چاپ اول، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام.

۲۸. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، **الکافی** (چاپ چهارم). تهران: دار الکتب الإسلامیة.

۲۹. کالینز، جان إم، ۱۳۷۰، **استراتژی بزرگ**، ترجمه کورش بالیندر. تهران: دفتر مطالعات وزارت خارجه.

۳۰. نای، جوزف اس؛ ۱۳۸۷ش، **قدرت نرم**، ترجمه: سید محسن روحانی، مهدی ذوالفقاری. تهران: پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.

۳۱. واحدی، علی بن احمد، ۱۴۱۱ق، **اسباب النزول**. بیروت: دارالکتب.

۳۲. واقدی، محمدبن عمر، ۱۴۰۹ق، **المغازی**، چاپ دوم، تحقیق: مارسدن جونز. بیروت: مؤسسة الأعلمی.

